

БЁРНС ШЕЪРЛАРИ ТАРЖИМАЛАРИДА ВОСИТАЧИ ТИЛНИНГ ТАЪСИРИ

Бегойим Холбекова

*ЎзДЖТУ Таржимонлик факультети Инглиз тили таржима назарияси
кафедраси доценти*

Буюк шотланд шоири Роберт Бёрнснинг жаҳон адабиёти хазинасига катта ҳисса бўлиб қўшилган ҳаётбахш поэзияси бугунги кунда дунёнинг кўп тилларида жарангламоқда. Ўтнафас шоирнинг ўхшаши йўқ, бетакрор шеърляти, эрк ва озодлик туйғулари йўғдирилган қўшиқ ва балладалари, ўткир мазмунга эга эпиграммалари ўқувчини дарҳол ўзига жалб эта олади. Унинг соф, инсоний, беғараз муҳаббатни куйловчи шеърлари, айниқса, дилларга яқиндир.

Роберт Бёрнс ўз шеърларига илҳомни йироқлардан қидириб юрмайдиган шоирлардан ҳисобланади. Унинг илҳоми – ёнида, ёнидаги севгилисиди, севгилисининг табассумида, ноз-карашмасида, жавдарзорда, қизларнинг гўзал чехраларида, юртнинг қирларида, дарёси-ю тоғларида, мустамлака Ватаннинг тарихида, озодлик учун курашган Уоллес, Брюс сингари халқ қаҳрамонларининг изтиробларида мужассам эди.

Роберт Бёрнс шеърларини ўзбек тилида эълон қилиниши 60-йилларнинг охирига тўғри келади. Шоирнинг етук адиб ва таржимон Муҳаммад Али таржимасида “Тошкент оқшоми” газетасининг 1968 йил 5 август сониди босилган шеърлари бу борада илк қадам бўлди, дея оламиз. Унда шоирнинг учта – “Қўшиқ”, “Жавдарзорда кечқурун...”, “Қиз қўшиғи” каби шеърлари жой олган, саҳифада шоирнинг чизма портрети ҳам берилган. Газетанинг йўлланмасида шундай сўзлар келтирилган: “Роберт Бёрнснинг шеърларида содда деҳқонларнинг мураккаб ички дунёси ғоят ўткир дид, ёрқин образлар, чертиб-чертиб олинган сўзлар билан очиқ берилади. Ҳар бир шеър шоирнинг ўз ватандош ва замондошларига бағишлаган муҳаббатномасига ўхшайди...”

Роберт Бёрнс 1759-1796 йилларда яшаган. Унинг асарлари рус тилига жуда кўп шоирлар томонидан таржима қилинган. Улуғ шотланд шоири Бёрнс ижодини китобхонларга танитишда Эдуард Багрицкий ва Самуил Маршакнинг хизматлари каттадир. Шуни ҳам айтиш жоизки, Багрицкий ўз таржималарини аслиятдан эмас, балки Михайлов ва Козловнинг XIX асрдаги таржималаридан амалга оширган. Шу боисдан ҳам унинг таржималарида коммунистик ғояларни тарғиб қилиш, асар руҳиятини рус китобхонларига мослаштириш каби ҳолатлар кўп учрайди. Самуил Маршак таржималарида ҳам собиқ шўро мафкурасининг таъсирини кўриш мумкин. Албатта бу каби ҳолатлар рус тили орқали амалга оширилган ўзбекча таржималарга ҳам салбий таъсир кўрсатган. Масалан куйидаги таржималарда медиум (оралиқ тил) да содир этилган хато ва камчиликлар такрорланган, яъни “Жон Арпа Дони” балладасининг охири бандидаги русча, ўзбекча ва қозоқча таржималарида оригиналга зид ўзгартиришлар юз берган:

Then let us toast John Barleycorn,

Each man a glass in hand;
And may his great posterity
Ne'er fail in old Scotland!

(Robert Burns)

Так пусть же до конца времен
Не высыхает дно
В бочонке, где клокочет Джон
Ячменное Зерно!

(С. Маршак)

Ўзбек тилида:

Шундай бўлсин то охир замон,
Менинг фармоним:
Сен бор хумча бўлсин-да омон,
Жон Арпа Дони!

(Муҳаммад Али)

Қозоқчада:

Бар кылыгы болгасын жон,
Кутты болсын ер кадамы,
Кеспегінде кайнасын Джон,
Кайнасын Джон Арпа Дени!

(Қ. Шанғитбоев)

Гувоҳи бўлганимиздек, ўзбек ва қозоқ тилларидаги таржима нуқсонлари улар учун аслият вазифасини ўтаган воситачи рус тилида амалга оширилган таржималардаги хатоликлар туфайли юзага келган. Ҳар уччала тилдаги таржималарда улуғ шоир Роберт Бёрнснинг чексиз фахр-ифтихор билан севган она ватани – Шотландия номи асосиз тушириб қолдирилган. Ва холанки, Бёрнс қадимий шотланд халқ оғзаки ижоди асосида ёзган гўзал балладасини жонажон юрти Шотландияни зикр этиш билан кўтарики руҳда яқунлаган эди. Оташин шоирнинг сўнмас руҳи ҳурмати биз бу балладани тўлалигича аслиятдан қайта таржима қилдик. Бизнинг фикримизча унинг охириги банди қуйидагича таржима қилинса мақсадга мувофиқ бўларди:

Келинг, мудом Арпа Дон-ла

Қадахлар майга тўлсин;

Кўҳна Шотланд ўғлонлари

Бу дунёда бор бўлсин!

Бёрнснинг ҳижрон ва айрилиқ ҳақидаги “Ae Fond Kiss and Then We Sever” деб бошланадиган юксак поэтик таъсирчанлик билан ёзилган, аабб тартибда қофияланган шеъри ҳам рус тилига муваффақиятсиз таржима қилинган. Ўша шеърдан бир парчани унинг русча таржимаси билан қиёслаб кўрамиз:

Had we never loved so kindly

Had we never loved so blindly

Never met – o never parted

We had ne'er been broken-hearted.

Robert Burns

Если б мы не дети были,

Если б слепо не любили,

Не встречались, не прощались,

Мы со страданием бы не знались.

Лермонтов

Аслиятдаги “Had we never loved so kindly” – “бунчалар меҳр билан интиқ бўлиб севмаганимизда эди” – деган маъно рус тилида умуман ўзгариб, “Если б мы не дети были”, яъни “агар биз болалар бўлмаганимизда эди” деган оддий ҳис туйғусиз жумлага айланиб қолган. Роберт Бёрнснинг ушбу шеъри ўзбек тилига илгари таржима қилинмаганлиги боис, биз уни илк бор ўзбек тилига аслиятдан таржима қилдик. Юқорида қайд этилган аслиятдаги тўрт мисра ўзбек тилида шундай жарангласа, оригинал мазмунига мос ҳамоҳанглик ва поэтик кучли таъсирчанлик сақланиб қолади деган фикрдамиз:

Оҳ, қайданам кўришдик бизлар,

Оҳ, қайданам севишдик бизлар!

Севмасайдик бунчалар интиқ,

Абгор этмасмиди айрилиқ?!

Хулоса қилиб айтганда, Роберт Бёрнснинг аксарият шеърлари таржималарида кўплаб хато ва камчиликларни кузатиш мумкин. Даврлар ўтиши билан аввалги бевосита ва билвосита таржималар ҳозирги замон талабларига унчалик мос келмай қолади. Шу боисдан ҳам жаҳон адабиёти дурдоналаридан таржима қилганда, таржимонлар фақат аслиятдан ҳар бир асарни севиб, меҳр билан чуқур ўрганиб, таъбир жоиз бўлса, ҳар бир мисрада, ҳар бир сўзда “яшаб”, ҳис қилиб (таъкид бизники Б.Х.) таржима қилиши мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Роберт Бернс в переводах С.Маршака. М., 1959.

2. Роберт Бернс, Қуандық Шанғытбаев аудармасы “ЖАЗУШЫ” БАСПАСЫ Алматы – 1979.

3. Роберт Бёрнс, Ёр кўнглининг қиролиман. Инглиз тилидан Бегойим Холбекова таржималари. Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, Тошкент – 2011.